

## VLINDERVRIENDELIJK MAAIBEHEER

minder maaien, meer dieren

Henkjan Kievit

Wandelend, varend of fietsend door Friesland kom je het hier en daar nog wel eens tegen: een mooi bloemrijk grasland waar het zomers één groot feest is van vlinders, zweefvliegen, hommels en bijen. Uren kun je daar doorbrengen, genietend van al dat kleurrijk gefladder. Helaas kost het momenteel echter vaak al uren voor je een bloemrijk hooiland vol insecten hebt gevonden. Uitbreidingen van steden, snelwegen, grootschalig en intensief landgebruik hebben de natuur op veel plaatsen teruggedrongen tot in natuurgebieden. Voor veel planten en dieren is het dan ook van levensbelang dat bij het beheer van deze gebieden rekening wordt gehouden met de eisen die zij aan hun leefgebied stellen. Bij het beheer van graslanden wordt vaak met name gekeken naar de planten die daar voorkomen. Kleine aanpassingen in het maaibeheer maken het echter mogelijk om niet alleen planten, maar ook allerlei dieren een prima leefgebied te bieden. Daarom vraagt De Vlinderstichting aandacht voor vlindervriendelijk maaibeheer. Minder maaien: meer dieren.

### vlinders als leidraad

Het leven van vlinders voltrekt zich in een aantal stadia: ei, rups, pop en vlinder. Elk stadium stelt andere, duidelijk eisen aan zijn leefomgeving. De volgende aspecten zijn hierbij van belang:

**temperatuur** Vlinders hebben warmte nodig. De meeste vlinders vliegen alleen bij zonnig weer of bij een luchttemperatuur van minimaal 18 graden Celsius. Daarnaast hebben de meeste vlinders behoefte aan enige beschutting tegen de wind. Gevariëerde struweelranden, bosjes, ruigtestroken en dergelijke kunnen die beschutting bieden.

**waardplanten** Vrijwel alle soorten rupsen zijn heel kieskeurig en eten maar van enkele plantensoorten. We noemen dit waardplanten. Zo eten rupsen van de Dagpauwoog *Inachis io* uitsluitend van brandnetels, terwijl de rups van de Kleine vuurvlinder *Lycaena phlaeas* op verschillende zuringsoorten leeft.

**nectarplanten** Bijna alle vlinders hebben nectar nodig. Een goed leefgebied voor vlinders bevat dan ook bloeiende nectarplanten van het voorjaar tot in de herfst.

**variatie in landschaps- en vegetatiestructuren** Om zich goed te kunnen verplaatsen en oriënteren, moet er variatie in hoogte en samenstelling van de vegetatie zijn. Uitgestrekte akkers, weilanden en gesloten bossen vormen voor de meeste vlindersoorten barrières. Ook voor het vinden van een partner kan het van belang zijn dat er afwisseling in het landschap is. Mannetjes en vrouwtjes van de Eikepage *Quercus* vinden elkaar bijvoorbeeld boven in een Eik.

**overwinteringsmogelijkheden** De wijze van overwinteren verschilt per vlindersoort. Dit kan plaatsvinden als ei, rups, pop of vlinder. Voor alle stadia geldt echter dat een ongestoorde, beschutte plek van groot belang is. Vooral de wat ruigere, niet kort gemaakte vegetaties zijn voor de overleving noodzakelijk. Niet alleen vlinders stellen deze eisen aan hun leefomgeving. Ook allerlei andere insecten, kleine zoogdieren, amfibieën en reptielen stellen soortgelijke eisen. Zo zullen in overstaande ruigere vegetaties zowel de rupsen van het Bruin zandoogje *Maniola jurtina* als padden en



Rups van het Bruin Zandoogje

foto Frits Bink

salamanders kunnen overwinteren. Beheersmaatregelen waarbij rekening wordt gehouden met de eisen die vlinders aan hun leefomgeving stellen, zijn dan ook voor deze dieren van het grootste belang. We kunnen stellen: vlindervriendelijk maaibeheer is natuurvriendelijk maaibeheer.

### maaien, een belangrijke beheersmaatregel

Bij het beheer van graslanden in natuurterreinen, wegbermen en openbaar groen, is maaien naast begrazen één van de belangrijkste

maatregelen. Als graslanden niet worden gemaaid zullen ze snel verruigen en uiteindelijk in bos veranderen. De meeste bloemrijke hooilanden worden één keer (eind augustus/begin september) of twee keer (in juni en weer eind augustus/begin september) per jaar gemaaid, afhankelijk van de voedselrijkdom van de bodem. Bij erg natte graslanden kan dit tijdstip worden beïnvloed door de berijdbaarheid van het terrein. Belangrijk is dat het maaisel wordt afgevoerd. Hierdoor wordt de bodem minder voedselrijk, hetgeen betekent dat er meer soorten planten kunnen groeien. In erg voedselrijke graslanden staan vaak alleen maar grassen of brandnetels.

---

**Zilveren maan en Grote vuurvlinder: liefhebbers van natte graslanden en moerassen**

---

Twee bijzondere vlinders van natte graslanden zijn de Zilveren maan *Clossiana selene* en de Grote vuurvlinder *Lycaena dispar*. Friesland is één van de weinige provincies waar nog redelijke aantallen van deze soorten voorkomen. De Grote vuurvlinder komt zelfs alleen maar in Friesland en Overijssel voor. Beide vlinders zijn gebaat bij een uitgekiend maaibeheer. Noodzakelijk is het laten overstaan van stukken vegetatie in slootkanten en natte kommen in de gras- en rietlanden. Hier kunnen ze tijdens de vliegtijd nectar halen op onder andere Kattestaart en Koninginnekruid. De rupsen van de Grote vuurvlinder leven op Waterzuring. Van groot belang is dat deze planten niet allemaal sneuvelen tijdens de maaierwerkzaamheden in juli, augustus of september. Een gevarieerd maaibeheer is voor beide 'natte' vlinders een voorwaarde om te overleven.

---

Voor de dieren in graslanden is het gehanteerde maaibeheer vaak echter een regelrechte ramp. In één keer worden alle nectarplanten, waardplanten, beschutting en dekking weggevaagd. Eieren, rupsen en poppen die zich in de graslanden bevinden verdwijnen bij het afvoeren van het maaisel. Bovendien sneuvelen veel dieren onder de grote banden van de zware machines waarmee vaak gewerkt wordt.

**gefaseerd maaibeheer**

Er is eigenlijk maar één oplossing voor dit probleem: niet alles tegelijk maaien. Bij iedere maaibeurt moet zo'n 10 tot 20 procent van de vegetatie blijven overstaan. Hierdoor blijft het aanbod aan nectarplanten, waardplanten en beschutting in stand en kan een deel van de dieren overleven. Bovendien wordt de variatie in het grasland vergroot. Er ontstaan hoge en lage stukken vegetatie doordat niet alles even vaak gemaaid wordt.

Ook in de winter moet altijd een deel van de planten blijven staan. Dit is belangrijk voor de

meeste vlinders, die overwinteren als ei, rups of pop. Een vlinder als het Zwartsprietdikkopje *Thymelicus lineola* zet in de nazomer de eitjes af in omgekrulde bladeren van grassen. Als die grassen worden gemaaid en afgevoerd zijn er het volgende jaar geen Zwartsprietdikkopjes meer. Daarnaast overwinteren natuurlijk ook allerlei andere dieren zoals andere insecten, egels en muizen in de overblijvende ruigte.



Grote vuurvlinder

foto Henkjan Kievit

---

**Bruin zandoogje, een echte graslandvlinder**

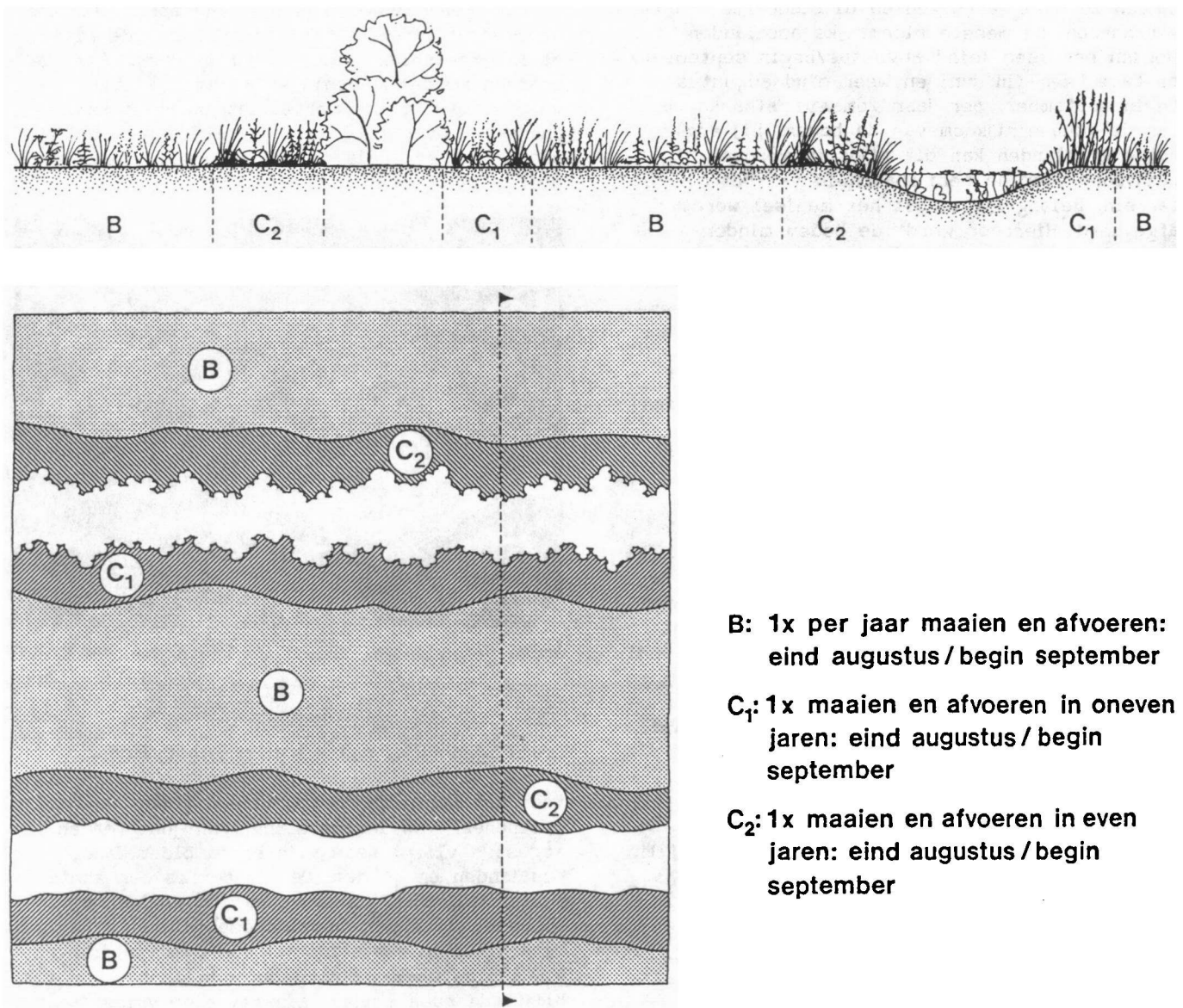
---

Voor het Bruin zandoogje is een gevarieerd maaibeheer van levensbelang. Van juni tot en met augustus vliegt deze vlinder in bloemrijke hooilanden en bermen. De vlinder is een echte nectarliefhebber en is vooral te vinden op bloemen van bijvoorbeeld Knoopkruid en verschillende distelsoorten. De overwintering vindt plaats als rups. Gedurende de hele winter blijft de rups actief. Als het niet vriest, eet hij van verschillende soorten grassen. Zowel voor de vlinder als de rups is het dan ook van het grootste belang dat hier en daar stukken van de vegetatie worden overgeslagen bij het maaien.

---

**ruigte**

Op sommige plaatsen in natuurgebieden hoeft zelfs een aantal jaren helemaal niet gemaaid te worden: een zogeheten ruigtebeheer. Juist deze ruigtes zijn van groot belang voor vlinders. Hier staan vaak Kattestaart, Koninginnekruid en brandnetels: een prima combinatie van nectar- en waardplanten. Dit ruigtebeheer kan bijvoorbeeld goed worden toegepast langs sloten en beken. Met name in Friesland zijn daarvoor natuurlijk volop mogelijkheden. Het ruigtebeheer biedt bovendien uitstekende mogelijkheden om op een heel eenvoudige wijze een geleidelijke overgang te laten ontstaan, van bloemrijk grasland naar bosrand, een leefgebied waar de meeste vlinder



Figuur 1. Nat grasland en houtwal in natuurgebied; ruigterand langs sloot en houtwal  
tekening Philip Dirkzwager



Overstaande ruigte in greppel

foto Henkjan Kievit

soorten zich uitstekend thuis voelen. Eenvoudige aanpassingen in het maaibeheer zijn vaak al voldoende om een dergelijke overgang te laten ontstaan (zie figuur 1).

#### wegbermen en openbaar groen

Naast vlindervriendelijk maaibeheer in natuurgebieden zijn er ook volop mogelijkheden in wegbermen en openbaar groen. Als hier bij het beheer meer rekening wordt gehouden met de natuur kunnen bovendien weer verbindingen worden gemaakt tussen die natuurgebieden. Dan kunnen planten, vlinders en andere dieren zich weer volop verplaatsen door het Friese land. Een goed voorbeeld van vlindervriendelijk wegbermbeheer is te vinden in de 'Vlinderberm', een berm langs het fietspad tussen Miedum en Gytsjerk. Sinds 1989 zijn hier al 19 soorten

dagvlinders gezien. Vooral voor het Zwartsprietdikkopje biedt de berm een ideaal leefgebied. Van alle vaste routes in Nederland waar jaarlijks vlinders worden geteld, komen de hoogste aantallen Zwartsprietdikkopjes in deze berm voor. Het belangrijkste verschil met het 'oude' maaibeheer in deze berm is het feit dat nu in ieder jaargetijde wel een deel van de vegetatie blijft staan. Zo kunnen eenvoudige maatregelen al een belangrijke verbetering voor de leefomstandigheden van tal van dieren zijn. Een kleurrijke natuur waar we uren van kunnen genieten, is het resultaat!

---

#### Zwartsprietdikkopje, een bermtoerist

---

Het Zwartsprietdikkopje wordt misschien wel meer in wegbermen dan in graslanden gezien. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat in steeds meer bermen rekening wordt gehouden met het dierenleven. Voor het Zwartsprietdikkopje is dat noodzakelijk. Deze soort overwintert namelijk als ei in omgekrulde, dorre grashalmen. Door hier en daar stroken vegetatie te laten staan in de nazomer kunnen voldoende eitjes veilig overwinteren om het volgend jaar weer voor een grote populatie Zwartsprietdikkopjes garant te staan.

---

#### voorlichtingscampagne 'Minder maaien: meer dieren'

De Vlinderstichting is gestart met een landelijke voorlichtingscampagne natuurvriendelijk

Henkjan Kievit, de Vlinderstichting, postbus 506, 6700 AM Wageningen; tel. 08370-24224, fax 08370-20296



Vlinderberm te Gytsjerk

foto Dick Goslinga

maaibeheer onder de titel 'Minder maaien: meer dieren'. Deze campagne is gericht op beheerders van natuurterreinen, wegbermen en openbaar groen. Naast een groot aantal artikelen voor tijdschriften is een folder en een diaserie vervaardigd. Daarnaast worden diverse lezingen verzorgd voor de doelgroepen.

Doel van de campagne is er voor te zorgen dat tijdens het maaibeheer niet alleen rekening wordt gehouden met planten, maar ook met dieren. Vlinders worden daarbij als leidraad gebruikt. De campagne 'Minder maaien: meer dieren' wordt uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, directie Natuur, Bos, Landschap en Fauna.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen de Vlinderstichting (zie onderstaand adres).